

ՄԵԼԱՆՅԱ ԴԱՐԱԳՅՈՋՅԱՆ
ՀՊՏՀ մակրոտէկոնոմիկայի ամբիոնի ասիստենտ

**ՄԻԳՐԱՑԻԱՅԻ ԴՐՈՂԱՏՃԱՌՆԵՐԸ
ԵՎ ՍՈՑԻԱԼ - ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ**

Անցումային տարիներից ի վեր Հայաստանն ապրել է միգրացիոն մի քանի ալիքներ, որոնք տարբերվում են իրենց ծավալով և բովանդակությամբ: Չնայած վերջին տասնամյակում ՀՀ արտաքին միգրացիոն հոսքերի գերակշիռ մասը բաժին է ընկել ժամանակավոր աշխատանքային միգրանտներին՝ պայմանավորված հանրապետությունում առկա զբաղվածության հիմնախնդրով, սակայն, զուտ տնտեսական խնդիրներից բացի, միգրացիան ունի նաև ավելի խորքային՝ ոչ տնտեսական դրդապատճառներ: Ընդ որում, միգրացիայի ազդեցությունը տնտեսության վրա երկակի է և գնահատվում է ինչպես դրական, այնպես էլ բացասական առումներով. մի կողմից՝ նպաստում է տնտեսական աճին և բնակչության կենսամակարդակի բարձրացմանը, մյուս կողմից՝ առաջացնում սոցիալական ու ժողովրդագրական բացասական հետևանքներ:

Հիմնաբառեր. *միգրացիա, աշխատանքային միգրացիա, զբաղվածություն, մասնավոր տրանսֆերտներ, միջին ամսական իրական աշխատավարձ, բնակչության մեկ շնչի հաշվով դրամական եկամուտներ, բնակչության մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ, միգրացիոն քաղաքականություն*

Բնակչության միգրացիան, ժողովրդական և սոցիալ-տնտեսական հետևանքներով հանդերձ, ՀՀ-ի առջև ծառացած կարևորագույն հիմնախնդիրներից է: Անցումային տարիներից ի վեր, բազմաթիվ գործոններով պայմանավորված, Հայաստանն ապրել է միգրացիոն մի քանի ալիքներ, որոնք առանձնանում են իրենց չափերով և բովանդակությամբ: Եթե հանրապետության ստեղծման առաջին և նախորդող տարիներին միգրացիոն առաջին ալիքն ավելի շատ թելադրված էր քաղաքական պատճառներով և դրսևորվում էր հակադարձ հոսքերով՝ բնակչության բոլոր խավերի ընդգրկմամբ,

ապա 1992–2001 թթ. երկրորդ ակիքը բխում էր երկրի սոցիալ-տնտեսական իրավիճակից և կրում էր զանգվածային բնույթ: Ըստ պաշտոնական վիճակագրության՝ միայն 1991–1998 թթ. բնակչության զուտ արտագաղթը հանրապետությունից կազմել է 760000–780000 մարդ, որը քանակապես համարժեք է 1991 թ. երկրի բնակչության 20%-ին¹: 1990-ականների համեմատությամբ, 2000-ականներին ՀՀ միգրացիոն իրավիճակը զգալիորեն մեղմացավ: Այսպես՝ ըստ մարդահամարի արդյունքների, 2011 թ., 2001 թ. համեմատությամբ, ՀՀ մշտական բնակչության թիվը նվազել է շուրջ 195 հազ. մարդով կամ 6%-ով, այն դեպքում, երբ միջմարդահամարային տարիներին (2002–2011 թթ.) ՀՀ բնակչության բնական հավելաձևը կազմել է 126 հազ. մարդ: Այսինքն՝ մշտական բնակչության թվի ցուցանիշի նվազումը, ի հաշիվ միգրացիայի, գնահատվում է շուրջ 320 հազ. մարդ²: Ըստ 2012 թ. տնային տնտեսությունների ընտրանքային հետազոտության արդյունքների՝ 2009–2012 թթ. միգրացիոն տեղաշարժերի 28.7%-ը եղել են ներհանրապետական, իսկ մնացած 71.3%-ը՝ միջպետական, ընդ որում, 90%-ը՝ դեպի Ռուսաստանի Ղաշնություն³:

Բնական է, որ բնակչության այս հսկայական տեղաշարժերը մեծ ազդեցություն են թողել ՀՀ տնտեսական և սոցիալական զարգացման վարքագծի, մասնավորապես՝ աշխատանքի շուկայի վրա: Ի դեպ՝ այդ ազդեցությունը երկակի է և գնահատվում է ինչպես դրական, այնպես էլ բացասական առումներով: Այն, որ զանգվածային արտագաղթը մարդկային ռեսուրսների անվերադարձ կորուստ է առանց այդ էլ սակավաթիվ բնակչությամբ հանրապետության համար, և որն իր ծավալներով 1990-ականներին սպառնում էր ընդհուպ ՀՀ տնտեսական անվտանգությանը, երկմտանք չի հարուցում: Հատկապես գյուղական վայրերից արտագաղթը աճել է՝ վտանգելով դրանց տնտեսական զարգացումը: Այս խնդիրն առավել լուրջ է սահմանամերձ գյուղերի համար, որտեղ բնակչության ծերացումը աննախադեպ չափերի է հասնում, և եթե պետությունը շտապ միջոցներ չձեռնարկի, ոչ հեռու ապագայում բազմաթիվ գյուղեր կամայանան՝ լուրջ խնդիրներ առաջացնելով երկրի անվտանգության ու սահմանների պահպանության առումով: 1991 թ. ի վեր երկիրը լքել են մի քանի հարյուր հազար գյուղաբնակներ, իսկ յուրաքանչյուր 10-րդը սեզոնային աշխատանքային միգրանտ է⁴: Միգրանտների կազմում գերակշռում է բնակչության առավել ձկուն, արագ հարմարվող և նորամուծական փոփոխությունների հանդեպ ընկալունակ հատվածը կազմող երիտասարդ և միջին տարիքի անձանց տեսակարար կշիռը, ովքեր գտնվում են վերարտադրողական և աշխատանքային ծաղկուն տարիքում: Ըստ ԱՄԿ 2009 թ. հետազոտության արդյունքների՝ միգրանտների ավելի քան 80%-ը պատկանում են 25–55 տարիքային խմբին, որում առավել երիտասարդ հատվածը՝ 26–35 տարիքային խումբը, ամենամեծ մասնաբաժինն ունի ընդհանուրի մեջ (30%)⁵: Հիմնականում դրանով էլ պայմանավորված են հանրապետություն-

¹ Տե՛ս Վիճակագրության նախարարություն, ՏԱՄԻՍ – 1999:

² Տե՛ս Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը, Մաս 1, Աղքատության պատկերը և աշխատանքի շուկայի զարգացումները Հայաստանում 2008–2012 թթ., ՀՀ ԱԿԾ, 2013, էջ 19:

³ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 23:

⁴ Տե՛ս Միգրանտների կողմից Հայաստան ուղարկվող դրամական փոխանցումներ, Աշխատանքի միջազգային կազմակերպություն, 2009 թ., էջ 87:

⁵ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 16:

նում ընթացող ժողովրդագրական անբարենպաստ փոփոխությունները՝ ծնելիության գործակցի նվազումը և բնակչության ծերացումը: 2012 թ. հունվարի 1-ի դրությամբ ծնելիության ընդհանուր գործակիցը 1 կնոջ հաշվով կազմել է 1.5 երեխա, այն դեպքում, երբ բնակչության պարզ վերարտադրության ապահովման համար անհրաժեշտ է 2.1 երեխա⁶: ՀՀ-ում 65 և բարձր տարիքի բնակչության տեսակարար կշիռը 11.1% է, իսկ ըստ ՄԱԿ-ի ժողովրդագրական ծերացման սանդղակի՝ եթե այս ցուցանիշը 7%-ից բարձր է, բնակչությունը համարվում է ծերացած⁷:

Հանրապետությունում աշխատատեղերի պակասը, անկախ դրանց կայուն կամ լավ վարձատրվող լինելու կամ չլինելու հանգամանքից, իրավամբ առաջնահերթություն է ստանում ոչ միայն աշխատանքային, այլ նաև անվերադարձ միգրացիայի դրդապատճառների քննարկման շրջանակներում: Վերջինս, տնտեսական դրդապատճառներից բացի, ունի նաև այլ խորքային պատճառներ, ինչպիսիք են հասարակությունում առկա սոցիալական անարդարությունը, իրավահավասարության բացակայությունը, ապագայի հանդեպ անվստահությունը, անպաշտպանվածության զգացողությունը, ինքնադրսևորվելու և զարգանալու հնարավորությունների սահմանափակությունը և այլն: Այդ են վկայում նաև միգրացիայի մնացորդի վրա զբաղվածության մակարդակի, միջին իրական անվանական աշխատավարձի, բնակչության դրամական եկամուտների և մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ ազդեցության չափը գնահատող բազմագործոն տնտեսաչափական մոդելի արդյունքները (աղյուսակ 1):

Աղյուսակ 1

Ջբաղվածության մակարդակի, միջին ամսական իրական աշխատավարձի, բնակչության մեկ շնչի հաշվով դրամական եկամուտների և ՀՆԱ ազդեցությունը միգրացիայի մնացորդի վրա 1995–2012 թթ.

Փոփոխական	Գործակից	Ստանդարտ սխալ	T վիճակագիր	P> t
Ջբաղվածության մակարդակ (%)	-0,1924	0,05542	-3,4712	0,0041
Միջին ամսական իրական աշխատավարձ (հազ. դրամ)	-0,0001	0,00006	-1,4829	0,1619
Դրամական եկամուտները մեկ շնչի հաշվով (հազ. դրամ)	0,00001	0,00012	0,0331	0,9741
ՀՆԱ-ն մեկ շնչի հաշվով (հազ. դրամ)	0,000004	0,000004	0,7176	0,4857
Հաստատուն	19.99	3.08210	3.4859	0.0003
Դիտումների թիվը՝ 18 $R^2 = 0,84$ Ուղղված $R^2 = 0,79$ Բազմակի $R = 0,92$ Ստանդարտ սխալ = 1,04 F վիճակ. = 17,25 F վիճակ. նշանակ. = 0,00004				

⁶ Տե՛ս <http://www.unfpa.am/demographic-situation>

⁷ Տե՛ս նույն տեղը:

Տնտեսաչափական մոդելի վերջնական գնահատված տեսքն այսպիսին է՝

$$Y = 19.99 - 0.1924X_1 - 0.0001X_2 + 0.00001X_3 + 0.000004 X_4,$$

որտեղ՝ կախյալ փոփոխականը՝ Y -ը, միգրացիայի մնացորդն է, անկախ փոփոխականները՝ X_1 -ը՝ զբաղվածության մակարդակը, X_2 -ը՝ միջին ամսական իրական աշխատավարձը, X_3 -ը՝ բնակչության մեկ շնչի հաշվով դրամական եկամուտները, X_4 -ը՝ բնակչության մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ-ն:

Մոդելը բավական որակյալ է. դետերմինացիայի գործակիցը՝ R^2 -ն, ստացվել է 0.84, այսինքն՝ ընտրված փոփոխականները լավ են բացատրում կախյալ փոփոխականի տատանումները: Ըստ մոդելի արդյունքների՝ միգրացիայի մնացորդի վրա զբաղվածության մակարդակն ազդում է 0.1924 գործակցով՝ հակադարձ կախվածությամբ: Միգրացիայի մնացորդի վրա բացասական ազդեցություն է թողնում նաև միջին ամսական իրական աշխատավարձի մեծությունը՝ -0.0001 գործակցով: Ինչպես տեսնում ենք, իրական աշխատավարձի մեծության ազդեցությունը բավականին փոքր է, որը կարելի է բացատրել՝

1. բնակչության եկամուտների մեջ ոչ աշխատանքային մուտքերի զգալի մասնաբաժնով,
2. միջին աշխատավարձի ցածր մակարդակով, որը բավարար չէ բարեկեցության, միջազգայնորեն ընդունելի միջին պայմանների ապահովման համար, ուստի նաև ոչ գրավիչ՝ տնտեսական խնդիրներ լուծելու առումով:

Հակասական մեկնաբանությունների տեղիք է տալիս միգրացիայի մնացորդի դրական կախվածությունը բնակչության մեկ շնչին բաժին ընկնող դրամական եկամուտներից և ՀՆԱ-ից, որը, սակայն, չափազանց փոքր է. զգայունության գործակիցները համապատասխանաբար հավասար են՝ 0.00001 և 0.000004: Ենթադրվում էր, որ բնակչության կենսամակարդակի աճը, որն արտահայտվում է դիտարկվող երկու ցուցանիշների միջոցով, պետք է նվազեցնի արտագաղթը, մինչդեռ մոդելի արդյունքները հակառակն են փաստում: Սա կարող է բացատրվել հետևյալ հանգամանքներով՝

1. Չնայած վերջին տասնամյակում ՀՀ-ում գրանցվող կենսամակարդակի աճին, այն դեռևս անհամեմատելիորեն ցածր է միգրանտներ ընդունող երկրների կենսամակարդակից, ուստի բավարար չէ տնտեսական դրդապատճառներով արտագաղթողների արտահոսքը նվազեցնելու համար:
2. Միգրացիայի՝ տնտեսական զարգացման վրա ունեցած մեծ ազդեցությամբ. տրանսֆերտները զգալի մասնաբաժին են կազմում տնային տնտեսությունների տնօրինվող եկամուտների կազմում՝ նպաստելով սպառման, հետևաբար՝ ամբողջական պահանջարկի աճին: Արդյունքում՝ կենսամակարդակի աճը, մեծապես պայմանավորված լինելով նաև միգրացիայի աճով, բացասաբար չի ազդում դրա վրա: Այլ կերպ ասած՝ տնային տնտեսությունների զգալի հատվածը միգրացիան դիտում է որպես հավելյալ եկամտի աղբյուր, և, վերջինիս ավելացմանը զուգահեռ, միգրանտների քանակն ավելանում է:

Ըստ մոդելի արդյունքների՝ դիտարկվող չորս գործոններից միգրացիայի մնացորդի վրա ամենամեծ ազդեցությունն ունի զբաղվածության մակարդակը: Սա կարելի է բացատրել այն հանգամանքով, որ զբաղվածությունը,

տնտեսական բովանդակությունից բացի, ունի նաև սոցիալական ու բարոյա-հոգեբանական բովանդակություն. այսպես օրինակ՝ անձի ինքնադրսևորվելու և ինքնագարգանալու հնարավորությունը, պահանջված և կայացած լինելու զգացողությունը և այլն: Գրեթե նույն տրամաբանությամբ կարելի է բացատրել նաև իրական աշխատավարձից միգրացիայի մնացորդի բացասական, իսկ միայն զուտ տնտեսական բովանդակությամբ ցուցանիշներից՝ բնակչության մեկ շնչին բաժին ընկնող դրամական եկամուտներից և ՀՆԱ-ից դրական կախվածության պատճառները. մարդու համար շատ կարևոր է իր և իր ընտանիքի պահանջմունքները ոչ թե ընդհանրապես բավարարելու (օրինակ՝ մասնավոր ու սոցիալական տրանսֆերտների հաշվին), այլ հենց սեփական աշխատանքով հոգալու ունակությունը, որի հնարավորությունը տալիս է իրական աշխատավարձը: Փաստորեն, արտագաղթը զուտ տնտեսական գործոններով չի թելադրված: Ոչ տնտեսական գործոնները քանակապես չափելի չեն, և մոդելում դրանք ներառել հնարավոր չէ, սակայն, ինչպես տեսանք, միգրացիայի մնացորդի վրա մեր կողմից ընտրված չորս գործոններից բացասաբար են ազդում երկուսը, որոնք, բացի տնտեսականից, ունեն նաև սոցիալական ու հասարակական բովանդակություն, իսկ միայն զուտ տնտեսական բովանդակություն ունեցողները միգրացիայի մնացորդի վրա չեն ազդեցություն ունեն, այն էլ՝ դրական: Այսպիսով՝ մոդելի արդյունքների վերլուծությունը մեկ անգամ ևս ապացուցում է.

1. բնակչության արտագաղթի հիմնական պատճառը հանրապետությունում զբաղվածության ցածր մակարդակն է,
2. արտագաղթը պայմանավորված չէ սոսկ տնտեսական խնդիրներով. այն ունի ավելի խորքային դրդապատճառներ, ինչպիսիք են անձի ինքնադրսևորվելու և զարգանալու, արժանապատիվ ապրելու և սեփական խնդիրներն իր ուժերով լուծելու հնարավորությունները:

Այսօր ՀՀ-ում, անվերադարձ միգրացիայից բացի, մեծ չափերի են հասնում նաև աշխատանքային միգրացիայի ծավալները: Վերջին տասնամյակում ՀՀ արտաքին միգրացիոն հոսքերի գերակշիռ մասը բաժին է ընկել ժամանակավոր աշխատանքային միգրանտներին⁸, ովքեր հիմնականում մեկնել են Ռուսաստանի Դաշնություն: Աշխատանքային միգրացիայի մեծ ծավալն աներկբայորեն վկայում է դրա և գործազրկության մակարդակների միջև ուղիղ կապի մասին: ՀՀ աշխատանքի շուկան պարզապես չի կարողանում կլանել առկա աշխատուժը, ուստի դրա ավելցուկային մասը հոսում է դուրս՝ ինչ-որ չափով մեղմացնելով աշխատաշուկայում տիրող լարվածությունը: Սակայն պետք է նկատի ունենալ, որ գործազուրկները տնտեսության համար զուտ կորուստ չեն. տնտեսության զարգացումը և կառուցվածքային փոփոխությունները մեծացնում են ապագայում ավելցուկային աշխատուժի օգտագործման հավանականությունը:

Միգրանտների կազմում մեծ է որակյալ աշխատուժի մասնաբաժինը: Գաղտնիք չէ, որ միջազգային աշխատանքի շուկայում բարձր որակավորում ունեցող մասնագետների մեծ պահանջարկ կա, ուստի ցածր կենսամակարդակ ունեցող երկրներից (ինչպիսին է նաև Հայաստանը), որտեղ բարձրակարգ մասնագետները մնալու և աշխատելու խթաններ չունեն, տեղի է ունենում «ուղեղների արտահոսք»: Այսօր հայաստանյան ընկերությունների կողմից առաջարկվող աշխատանքային պայմանները, մասնավորապես՝ վար-

⁸ Տե՛ս Միգրացիան և զարգացումը, Եր., 2009, էջ 8:

ծառայության համակարգը, ինքնադրսևորվելու և կատարելագործվելու հնարավորությունները աշխատուժի միջազգային շուկայում մրցունակ չեն, որի պատճառով էլ ինչպես զարգացած երկրների տնտեսությունները, այնպես էլ ռուսաստանյան արագ զարգացող տնտեսությունը հեշտորեն կլանում են ՀՀ բարձր որակավորում ունեցող աշխատուժը: Հայաստանը զգալիորեն տուժում է ուղեղների արտահոսքի մեծ ծավալներից: Այս գործընթացը կարող է ծանր վնաս պատճառել մեր երկրի համար ռազմավարական կարևորություն ունեցող տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտին: Եվ, ընդհանրապես, լավ կրթված, բարձր որակավորում ունեցող աշխատողների արտահոսքը դեպի այլ երկրներ մեծ ազդեցություն է ունեցել ՀՀ աշխատուժի մասնագիտական և որակական կառուցվածքի, մարդկային կապիտալի կուտակման տեմպերի վրա: Մարդկային կապիտալի կուտակումը, բացի զուտ ֆինանսական ծախսերից, պահանջում է նաև հասարակության մեջ տարիներով ձևավորված մշակույթ, համապատասխան հիմքեր և միջավայր, ուստի, այս տեսանկյունից, որակյալ աշխատուժի միգրացիան մեծ կորուստ է սակավաթիվ ռեսուրսներով հանրապետության համար, որն իր զարգացման տեսլականը կապում է գիտելիքահենք տնտեսության ստեղծման հետ: Ներկա պայմաններում ՀՀ տնտեսության զարգացման առաջնային և, կարելի է ասել՝ առանցքային ռեսուրսը մարդկային կապիտալն է, որի զարգացմամբ և շեշտադրմամբ պետք է կառուցվի մրցունակ տնտեսություն:

Մյուս կողմից՝ ՀՀ որակյալ աշխատուժի միգրացիան ստեղծել է յուրահատուկ արժեք ունեցող, սակայն թաքնված ռեսուրս՝ սփյուռքի մարդկային կապիտալը՝ գրեթե բոլոր զարգացած երկրներում և ամենատարբեր գիտական և գործարար ոլորտներում: Ներկայումս այս գործոնի օգտագործումը բավականին հեռու է դրա ներուժային մակարդակից, ուստի պետական նպատակաուղղված քաղաքականությամբ անհրաժեշտ է սփյուռքի հնարավորությունները գործադրել՝ որպես տնտեսության զարգացման ուժ՝ խթանելով գիտելիքների և տեխնոլոգիաների ներհոսքը: Դրան մեծապես նպաստում են նաև հայրենիք վերադարձող միգրանտները, ովքեր ներմուծում են արտասահմանում կուտակված իրենց փորձը, հմտություններն ու առաջավոր տեխնոլոգիաները՝ բարելավելով ՀՀ աշխատուժի որակական հատկանիշները: Հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ վերադարձողների մրցունակության և վարձատրության մակարդակներն աշխատաշուկայում, ընդհանուր առմամբ, բավականին բարձր են, սակայն գործարարության ձևավորված միջավայրը այնքան էլ բարենպաստ չէ հնարավոր ներդրումների իրականացման, բարձր տեխնոլոգիաների և արտադրական միջոցների ներկրման համար: Դրա վկայությունն է նաև այն փաստը, որ 2010 թվականի ՄՀԶ-ում Հայաստանի մրցակցային թերություններից և թույլ կողմերից առաջնային են համարվել մրցակցային միջավայրի գործոնները⁹: Առկա խոչընդոտների վերացումը կմեծացնի ՀՀ-ում նորարարությունների ներդրման, տնտեսական առաջընթացի խթանման, մրցունակության ապահովման հավանականությունը:

Աշխատանքային միգրացիան, անտարակույս, նպաստում է երկրի տրնտեսական զարգացմանը, քանի որ ապահովում է մասնավոր դրամական փոխանցումների մեծ հոսք հանրապետություն, որը, հատկապես 1990-ականներին, ՀՀ տնտեսության համար կենսական նշանակություն ունեցավ աղքատ

⁹ Տե՛ս Հայաստանի ազգային մրցունակության զեկույց — 2010. «Տնտեսություն և արժեքներ» հետազոտական կենտրոն, էջ 36:

տության կրճատման գործում: Այսօր ևս դրամական փոխանցումներն էականորեն ազդում են ՀՀ տնտեսական աճի և, ընդհանրապես, մակրոտնտեսական ցուցանիշների ձևավորման վրա, առանցքային նշանակություն ունեն բնակչության կենսամակարդակի բարձրացման առումով: Դրանք ավելացնում են ինչպես ներքին սպառումը, ներդրումները, այնպես էլ ֆիզիկական և մարդկային կապիտալի կուտակման տեմպերը, համարվում են արտարժույթի ձեռքբերման կարևոր աղբյուր, որը հետագայում օգտագործվում է ներմուծման կամ պետության արտաքին պարտքի մարման նպատակով: Սեզոնային և մշտական միգրանտների կողմից իրենց ընտանիքներին ուղարկվող դրամական փոխանցումները միայն 2005–2008 թթ. հասել են 10 320 602 հազար ԱՄՆ դոլար: Ընդ որում, 2008-ին, 2005 թ. համեմատությամբ, դրանք ավելի քան 2 անգամ աճել են՝ կազմելով ՀՆԱ մոտ 18%-ը: Դրամական փոխանցումները տարեցտարի շարունակաբար ավելացել են, բացառությամբ 2009-ի՝ ֆինանսատնտեսական ճգնաժամով պայմանավորված, երբ նախորդ տարվա համեմատությամբ մուտքերը կրճատվել են 31.3%-ով՝ կազմելով 1 124 119 հազար ԱՄՆ դոլար: 2012 թ. ՀՀ ֆիզիկական անձանց անունով ոչ առևտրային նպատակով կատարված զուտ փոխանցումները, ըստ ՀՀ ԿԲ տվյալների, նախորդ տարվա համեմատությամբ աճել են 9.1%-ով և կազմել 1 687 263 հազ. ԱՄՆ դոլար: Դրանց 95.6%-ը Ռուսաստանյան Դաշնությունից են, 4%-ը՝ ԱՄՆ-ից, մնացյալը՝ այլ երկրներից¹⁰: Դրամական մասնավոր փոխանցումների ծավալը 2013-ին կազմել է 1 869 788 հազար ԱՄՆ դոլար¹¹ կամ նույն թվականի ՀՆԱ մոտ 19%-ը: Սակայն, եթե հաշվի առնենք, որ մեծամասնությունն իր հարազատներին գումարներ է փոխանցում ոչ պաշտոնական խողովակներով, ապա վստահորեն կարելի է ասել, որ դրանց ծավալներն իրականում ավելին են: Այսինքն՝ Հայաստան ուղարկվող դրամական փոխանցումների դերը երկրի սոցիալ-տնտեսական ցուցանիշների բարելավման գործում շատ ավելի մեծ է, քան կարելի է ենթադրել:

Հետազոտությունները ցույց են տալիս՝ թեև տնային տնտեսությունների ցածր եկամուտների պատճառով այդ գումարների մեծ մասն ուղղվում է առաջնային պահանջմունքների բավարարմանը, սակայն դրանց դերը զգալի է նաև կրթական ու առողջապահական խնդիրների լուծման գործում՝ մեծապես նպաստելով մարդկային կապիտալի կուտակմանը: Տրանսֆերտների հաշվին սպառման ավելացումը բազմարկչի էֆեկտով մեծացնում է եկամուտը՝ ազդելով տնտեսական աճի ինչպես անցումային դինամիկայի, այնպես էլ երկարաժամկետ կայուն իրավիճակի վրա: Մյուս կողմից՝ փոխանցված գումարները հիմնականում արագ կանխիկացվելու և սպառվելու պատճառով բանկային համակարգում հետագա ներգրավման առումով մեծ հնարավորություններ չեն թողնում: Միջինում դրամական փոխանցումների 82%-ը ծախսվում է ընթացիկ կարիքների բավարարման, և մոտ 8%-ը խնայվում է տարբեր նպատակներով¹²: Ամենայն հավանականությամբ, աշխատանքային միգրացիան ապագայում ևս կշարունակվի, քանի որ գործազրկության մակարդակը հանրապետությունում դեռևս բավականին բարձր է, գործարարության զարգացման հնարավորությունները՝ սահմանափակ, իսկ այս խնդիր-

¹⁰ Տե՛ս http://www.smsmta.am/?menu_id=130

¹¹ Տե՛ս http://www.smsmta.am/?menu_id=130

¹² Տե՛ս Միգրանտների կողմից Հայաստան ուղարկվող դրամական փոխանցումներ, Աշխատանքի միջազգային կազմակերպություն, 2009, էջ 28:

ների լուծմանն ուղղված պետական քաղաքականությունը՝ ակնհայտորեն անարդյունավետ, ուստի կարելի է ենթադրել, որ դրամական փոխանցումները մոտ ապագայում ևս ՀՀ բնակչության տնօրինվող եկամտի զգալի մասը կկազմեն: Ըստ այդմ՝ բանկային համակարգը պետք է ձկունություն դրսևորի և նոր, շահագրգռող մեխանիզմներ մշակի ինչպես փոխանցումների մի մասի ավանդադրման, այնպես էլ միգրանտների խնայողությունների ներգրավման նպատակով, որոնք հետագայում կարող են ներդրումների աղբյուր դառնալ:

Այսպիսով՝ ՀՀ բնակչության միգրացիան առայժմ զգալի դրական դեր է կատարում՝ տնային տնտեսություններին հնարավորություն տալով ապահովելու բավարար կենսամակարդակ, իսկ պետությանը՝ տնտեսական աճի դրական ցուցանիշներ: Այնուամենայնիվ, դրական ազդեցությամբ հանդերձ, բնակչության միգրացիան իր սոցիալական, ժողովրդագրական հետևանքներով, ինչպես նաև ազգային անվտանգության առումներով ավելի շատ բացասական է, ուստի պետությունը պետք է լուրջ քայլեր ձեռնարկի ոչ միայն միգրանտների հոսքը նվազեցնելու, այլ նաև վերադարձն ակտիվացնելու ուղղությամբ: Հասունացել է երկրի սոցիալ-տնտեսական քաղաքականության և ռազմավարության մեջ միգրացիայի բաղադրիչը պատշաճ կերպով ներառելու հրամայականը: Անհրաժեշտ է կենտրոնական դերակատարում հատկացնել միգրացիոն քաղաքականությանը՝ ապահովելով դրա բաղադրիչների օգտագործումը երկրի զարգացման համար կարևորագույն՝ կենսամակարդակի բարձրացման, բարենպաստ տնտեսական միջավայրի ձևավորման, գյուղի զարգացման, երկրի անվտանգության, օրենքի գերակայության ապահովման և այլ խնդիրներ լուծելիս: Չնայած 2012 թ. մշակվել է միգրացիոն ռազմավարություն, սակայն ՀՀ Կառավարությունը գործնականում լուրջ անելիքներ ունի ընդունող երկրներում աշխատանքային միգրանտների շահերի պաշտպանության, միջպետական մակարդակով նրանց գործունեության կարգավորման, հանրապետության համար այդքան անհրաժեշտ բարձր որակավորված գիտնականների և մասնագետների վերադարձին նպաստող միջավայրի ստեղծման ճանապարհին: Եվ չմոռանանք, որ տնտեսականից ոչ պակաս կարևոր են նաև սոցիալական ու բարոյական խնդիրները, ուստի միայն իրավահավասար ու դեմոկրատական պետության կառուցմամբ է հնարավոր ապահովել արժանապատիվ կյանքի պայմաններ, և մարդիկ ստիպված չեն լինի լքելու իրենց հայրենիքը:

МЕЛАНЯ КАРАГЁЗЯН

Ассистент кафедры „Макроэкономики“ АГЭУ

Причины и социально-экономические последствия миграции в РА.- Начиная с переходного периода, Армения пережила несколько миграционных потоков, которые будучи обусловленными конкретными социально-экономическими условиями, отличаются друг от друга по содержанию и объёму. В последнее десятилетие, в связи с существующими в республике проблемами занятости основную часть внешней миграции составляли временные трудовые мигранты. Однако кроме чисто экономических причин, миграция имеет также более глубокие, не экономические основы. Влияние миграции на экономику двойственно и имеет как отрицательные, так и положительные аспекты. Так, с одной стороны она стимулирует экономический рост и поднимает уровень жизни населения, а с другой стороны приводит к неблагоприятным социальным и демографическим изменениям.

MELANYA GHARAGYOZYAN

Assistant at the Chair of
„Macroeconomics“ at ASUE

The Causes and Socio-economic Consequences of Migration in the RA.- Since the transition period, the Republic of Armenia has experienced several flows of migration that are caused by specific socio-economic conditions, which differ from each other in content and coverage. In the last decade, due to the existing problems of employment in the country the main part of labor migration consisted of temporary labor migrants. However, in addition to purely economic reasons, migration has deeper motivations rather than economic fundamentals. The impact of migration on the economy is of dual nature, having both negative and positive aspects. Thus, on the one hand it stimulates economic growth and raises the standard of living, and on the other hand leads to unfavorable social and demographic changes.